

až 30 let, nemůže nastati větší uvolnění míst ve státní službě před rokem 1945. Do té doby však, jak jsme prve vypočetli, bude v republice již na deset snad i dvacet tisíc přebytečných právníků. (Dokončení příště.)

Pohnutky nízké a nečestné v platném trestním právu.

Josef O. K e p e r t, (Brno).

(Dokončení.)

III. *Kvalifikace pohnutky.*

Stanovivše rozsah pohnutky, obracíme se k problému jejího hodnocení.

A. Obecné úvahy.

Předpoklad hodnocení. Nutno předem stanoviti měřítko, vzhledem k němuž by hodnota vysvitla. Tážeme-li se po čestnosti nebo nečestnosti něčeho, můžeme dojiti výsledku jen hodnocením dle normy, která káže čestnost. Hledaná norma, a proto ani žádoucí hodnocení, nemůže býti právní.

Hodnocení právní je samo o sobě podstatou činnosti trestního soudce. Kdyby i pohnutka měla býti právně hodnocena, šlo by o dvojí totožné hodnocení. Trestní zákoník se nekryje se zákoníkem mravních norem v jeho území uznávaných. Z toho plyne, že hodnocení téhož činu, resp. pohnutky jeho, nedopadne vždy stejně (t. j. negativně nebo pozitivně) s hlediska obou těchto druhů norem. Jsou možny tyto případy:

1. čin nikoli trestný s pohnutkou morální,
2. čin nikoli trestný s pohnutkou nemorální,
3. čin trestný s pohnutkou morální,
4. čin trestný s pohnutkou nemorální.

Podnětem ke zkoumání zabarvení pohnutky k účelům trestního práva bude ovšem jedině trestný čin. Zůstávají pro nás významné případy sub 3. a 4. uvedené.

Možnost různého hodnocení téhož činu s hlediska trestně-právního a mravního je velikého významu kriminálně-politického. Praktickým využitím poznatku je právě instituce »pohnutek«.

B. Moralita pohnutky jedním z prostředků pro určení trestní represe.

Právo má zaručiti všem obyvatelům státu klidné soužití. Trestní právo to činí stanovením trestu na zvláště intenzivní jeho porušení.

Jedná-li subjekt, jsa k tomu normou právní autorisován (ať výslovně nebo mlčky tím, že jednání není zakázáno), nemůže si

jiný naříkati na bezprávi. Mravní zavržitelnost činu sama o sobě je pro právo irelevantní.⁶⁾

Přece však i morálka má vésti lidstvo k ideálnímu soužití. Je-li základním zákonem jejím v tomto směru láska k bližnímu, bude jednání jemu diametrálně odporující také největším poklesem proti morálce. Tuto vlastnost bude ovšem sdíleti i pohnutka toho činu, respektive smýšlení jeho subjektu, jež mu káže, aby svým zájmům zásadně podřizoval zájmy obecné.

Ačkoli každý čin touto zásadou nesený je porušením ideálního soužití lidí, přece trestní právo, vytvořivší si vlastní hodnotnou stupnici, všímá si jen těch činů, které vyplní některou z jeho skutkových podstat.

Přirozeně jen na tyto činy, delikty, omezíme svou úvahu. Nejen formálně, ale často i obsahově odlišný⁷⁾ podklad obojího hodnocení, norma právní a mravní, dopouští, že táž trestní norma může být porušena z pohnutek egoistických nebo altruistických (vyjímajíc ovšem ty, jímž egoismus je znakem pojmovým, na př. lichva). Že trestný čin, který mimo svou trestnost je i morálně negativně kvalifikován jako výron egoismu pachatele, je sociálně nebezpečnější než ten, u něhož není druhého předpokladu, je samozřejmé. Bylo vadou trestního práva, jestliže nedbalo nebo nedosti dbalo těchto rozdílů. Instituce pohnutek je zde nápravou.

Mluvíme-li o »nebezpečnosti činu«, myslíme tím vlastně nebezpečnost pachatele, projevenou konkrétním činem, nebezpečnost, spočívající v pravděpodobnosti, že se dopustí dalších trestných činů. Tato pravděpodobnost, a tudíž i nebezpečnost pachatele je spoluurčována pohnutkou činu se zřetelem k pachatelovu smýšlení. Činitelé tito ukazují, která složka duševního jeho života umožňuje porušovati právní a mravní řád a která tedy potřebuje nápravy, i jak náprava má být zjednána. Není prakticky možno stanovit pro každého delinkventa trest zcela individuálně, jako není zase účelno zcela je stotožňovati a bráti za základ jen vnější výsledek jejich trestné činnosti. Schemata, která představují jednotlivé druhy pachatelů, rozlišené za účelem vhodné volby trestní represe, lze relativně nejlépe vybudovati na podkladě rozličného zabarvení pohnutek trestných činů sub specie pachateleho smýšlení.⁸⁾

⁶⁾ Pokud ovšem některá z jeho norem neučinila z mravního hodnocení skutečnost právní, zařadivši ji do některé ze svých podmiňujících skutkových podstat (nemravné smlouvy v obč. právu).

⁷⁾ Odlišnost obsahová je dána v podrobnostech odchýlnými ideály obou uvedených normových komplexů (jmenovitě častý konflikt humanity v morálce se »státností« v trestním právu).

⁸⁾ V platném právu našem jeví se pohnutky jako skutečnosti, určující způsob trestu, nejmarkantněji v zákoně o stát. vězení 1931/123, pak v zákoně o podmíněném odsouzení, kdy jejich nečestnost označuje lidi, jimž není radno osvědčit důvěru formou odkladu trestu; také zákon o volení do obcí má pro delikventy nečestných pohnutek zvláštní druh trestu. Stejně zákon o zahlazení odsouzení je úpravou některých z následků odsouzení, stanoví menší či větší tíži uloženého trestu, je-

Nahradili jsme zákonný výraz »nečestnost« slovem »egoismus«. Jakou výhodu v tom vidíme? Oba pojmy jsou povšechné. To není v daném případě vadou, mají-li býti dělítkem, musí takovými býti. Oba výrazy mají však též všechny vady generálních vymezení, abstraktností celého problému snad ještě znásobené.

Než po srovnání obou pojmů možno říci, že zjišťovati egoismus pohnutky je úkolem mnohem konkrétnějším, než zkoumání málo výstižné »nečestnosti«. Úvahy psychologů a etiků, kteří by — a to patrně marně — řešili problém, kde končí egoismus a začíná altruismus, kde je mez mezi hrubým a nikoli hrubým egoismem, které by mohly býti pramenem námitek proti užití tohoto kritéria, nejsou pro potřebu trestního práva směrodatné. Ty pochybné případy, jež zde uvádíme, jsou řešeny zásadou »in dubiis mitius.«

IV. *Judikatura Nejvyššího soudu.*

Zcela obecné pravidlo pro rozhodování o pohnutkách obsahuje judibát 3546: »Zákon nevymezuje pojem pohnutek nízkých a nečestných, a proto je soudu rozhodnouti v každém případě dle volného uvážení dle konkrétních okolností«. Tato připomínka, pocházející z r. 1929, nepřímou naznačuje tendenci běžné praxe generalisovat při zkoumání pohnutek jistých činů.

Zároveň však předpovídá, že jen zhruba bude lze judikáty, jichž výbor zde chceme uvést, uspořádati v systém dle společných principů a že i uvnitř těchto skupin zůstává každý člen samostatným, individuálně zbarveným případem. Přesto možno z judikatury vypracovati alespoň povšechné direktivy, jež jsou další praxi jistě vítanou pomůckou, nikoli však překážkou jejímu volnému uvažování.

Přehled judikatury a zásady, jimiž je vedena:

1. pohnutky politické nelze všeobecně považovat za nízké a nečestné.⁹⁾

a) Práce ve prospěch politických stran vylučuje nečestnost pohnutek (judikáty 423, 479, 2572, 2519, 2877, 3564).¹⁰⁾ V čísle 423 se praví: »... čin o který jde (výhrůžka zastavením práce) nelze ani tak považovati za výron osobních vlastností obžalova-

vící se ve větší či menší možnosti budoucího zahlazení. Konečně i zákon na ochranu republiky zná různé tresty pro pachatele, rozlišené dle zbarvení pohnutek jejich činů.

⁹⁾ Ačkoli zdá se tato zásada na prvý pohled praviti opak, přece nutno na základě názoru N. S. z judikátů plynoucího, a vůbec na základě běžného mínění, vykládati »politickost« činu jako právní domněnku (vyvratitelnou, arg. »všeobecně«) nikoli nečestnosti jeho pohnutek. Charakter činu jakožto »politického« záleží zde zřejmě spíše ve vlivu jako výsledku na politické poměry, než ve skutečném hodnocení jeho motivů.

¹⁰⁾ Veškerá zde citovaná rozhodnutí Nejv. soudu uvedena číslly, pod kterými jsou zařaděna ve Sbírce rozhodnutí N. S. ve věcech trestních. (Vážný.)

ného jako spíše za názor strany, pokud se týče organizace politické, jejímž členem je obžalovaný a jako jejíž důvěrník také jednal«.

b) Dlužno rozlišovati mezi pohnutkami demonstrací a pohnutkami těch násilností, které se páchají při jich příležitosti (rozh. 2601, 2612, 2670, 2723, 3503). Pohnutky těchto násilností jsou totiž zpravidla nízké a nečestné, neboť:

a) podkopávají autoritu republiky. (Zde ovšem byl sveden N. S. snahou chránit státní autoritu, se své linie. »Podkopávání autority« zahrnuje dosti široký okruh činů, aby některé z nich nemohly býti vedeny pohnutkami nikoli nečestnými. Základní stanovisko je do jisté míry zachráněno další podmínkou —) ... »zvláště když se to děje způsobem, který svědčí o snaze po rozvratu veř. pořádku.« (2670).

β) počínání pachatelů svědčí o surovosti a hrubé zlomyslnosti, zvláště věděli-li, že vydávají v nebezpečí život lidský (rozh. 2723. Rozh. 2612 nazývá takové jednání »nesociálními!«).

Odůvodnění právě uvedeného rozlišení obsahuje rozh. čís. 3523: »Pohnutky těchto výtržností (k nimž dochází při udržování pořádku) nemusí se vždy krýti s pohnutkami těchto projevů, naopak, jak zkušenost učí, bývají páchány lidmi, kteří se k výtržnostem přiblíží jen proto, aby, jsouce skrýti v davu, mohli páchatí násilnosti, zvláště na strážcích veřejného pořádku.«

2. Tíseň, zvláště hospodářská, vylučuje nečestnost pohnutek. Jelikož hospodářská tíseň povede k majetkovým deliktům, při nichž se jeví nečestnost pohnutek jako hrubá zjištnost, možno též říci, že hospodářská tíseň vylučuje z deliktů hrubou zjištnost. Tím se dostává deliktu z nouze další úlevy v následcích (viz obecné polehčující okolnosti). Srv. rozh. 2118, 2160.

3. Křivě svědectví ve prospěch obžalovaného sourozence. Možno rozšířiti na osoby, jichž neštěstí by pachatel považoval za vlastní újmu, na druhé straně vykládati striktně pojem »prospěchu«. (2104).

4. Omezení osobní svobody druhého pro vlastní prospěch dává tušiti nečestnost pohnutek. (Argumentace v rozh. 3546: Kdo chce sám svobody užívat, musí jí dopřáti i jiným.)

Pokud jde o symptomy nečestnosti pohnutek, vypočítává judikatura tyto: ziskuchtivost, surovost, nestoudnost, hrubá zlomyslnost, nedopřání svobody jinému.

Toto je vše, co k řešení našeho problému přináší N. S. Nepřekvapuje, že toho není mnoho, neboť veliká většina běžných případů, obsahujících zkoumání pohnutek, k tomuto tribunálu vůbec nedojde. To uvádíme jen proto, aby právě uvedené dělení nebylo pokládáno za vyčerpávající.

V. Kritika instituce »pohnutek« v platném právu.

Snaha po vymezení pojmu pohnutek tak, aby co nejvíce odpovídalo předpokládanému účelu, vedla vás k nejširšímu pojetí, jež zákonný výraz dovoluje. Právě toto široké pojetí odstraňuje

řadu námitek proti »pohnutkám« v trestním právu, pramenících v tom, že přiznávána jim, pojatým ve striktní formulaci psychologické definice, nepatrná způsobilost dosáhnouti uložného cíle.

Naše vymezení umožňuje srovnati konkrétní pohnutku s lini smýšlení pachatelova, získanou abstrakcí pohnutek určitého úseku jeho života. Objektivnost této neshody je zaručena tím, že bude v úvahu vzat i život mimotrestní.

Ve strohosti zákonného ustanovení a v důsledném spojování pohnutky s jediným konkrétním činem spočívá nebezpečí, že bude výraz onen právě úzce vykládán¹¹⁾ a uplatní se pak v plné míře uvedená již námitka malé únosnosti celé instituce. Nebezpečí to je tím větší, že většinou je praksi jakýsi instinkt náhradou teoretického rozboru. Prakticky projevují se důsledky toho ve zmíněném již stotožňování hodnocení právního s neprávním (viz úvod), ať pramen jeho jest hledati v neujasněnosti problému či v přesvědčení o nezpůsobilosti a tudíž zbytečnosti »pohnutek« v trestním právu.

VI. *Úprava de lege ferenda.*

Proto by bylo záhodno věnovati náležitou péči hlavně vhodné formulaci příslušného ustanovení v zákoně, aby na první pohled bylo patrné, že nemá právě zkoumaný trestný čin býti jediným podkladem pro zjišťování zabarvení své pohnutky, nýbrž, chceme-li zůstatí při výrazu »pohnutek«, má při tom býti bráno v úvahu i smýšlení pachatelovo.

V úpravě možno však jíti dále, tím důsledněji sledovati myšlenku přizpůsobiti trest pachatelí a vymýtití tak z trestního práva poslední zbytky msty za spáchané zlo. Stane se tak, jestliže smýšlení pachatelovo bude povýšeno za činitele rozhodného pro určení způsobu trestu. Je jasno, že radikálním obratem se jeví tato novota jen tomu, kdo »pohnutku« příliš úzce vykládal. Změna nastane v tom, že konkrétní trestný čin bude, jako kterýkoli jiný ze skutků pachatelových, úměrně své závažnosti jedním ze symptomů jeho smýšlení, bez ohledu na to, že zaval podnět k onomu zkoumání.

Ani smýšlení však nevystihuje celého nitra lidského. V běžné mluvě je tato jeho dílčí povaha dobře patrná. (Na otázku po smýšlení dlužno vždy dodati vzhledem k jakému problému). Tato vlastnost je mu však v našem případě spíše k prospěchu než na závalu. Nadřazeného činitele vůči dílčímu »smýšlení« možno viděti v tom, který pořádá postoj subjektu k jed-

¹¹⁾ Činí tak i osnova tr. z. z r. 1926, což patrné z toho, jak dalekosáhlé důsledky přiznává nahrazení »pohnutek« »smýšlením«: »Osno-va, rozšiřující toto kritérium (t. j. činy nízké a vyšší mravní úrovně) na celý obor trestního práva, staví na místo nízké a nečestné pohnutky trest. činu, kterou ještě osnova z r. 1921 prohlásila za rozhodnou, nízké smýšlení vinníka. Tím má býti řečeno, že při posuzování činu nemá býti izolovaně posuzována pohnutka jeho, nýbrž že má býti posuzována, zdali pohnutka ta odpovídá celkové povaze pachatele«.

notlivým problémům podle jednotného hlediska. Pořadatelem tím je charakter. Také on může být morálně, kladně nebo záporně kvalifikován. Také on pojetím v normu se může stát právní skutečností, určující způsob trestu (jak tomu též v některých státech je). De lege frenda je otázka, zda přílišná obšířlost pojmu, mimo jiné už s ohledem na obtížnost jako zjišťování, není věci spíše na újmu.

V systému trestů odplatných, jímž náš trestní zákon v podstatě jest, jsou »pohnutky« jedním z průlomů, které mírní jeho strohost. Ba možno se odvážit k paradoxu, že umožňují důsledné provedení rozumné odplaty. Mají-li totiž dva pachatele pro týž čin býti stíženi stejnou dávkou zla jakožto odplatou, musí být vzat zřetel na to, jak těžce bude týž trest každým z nich pocíován. Pohnutka činu je s to tohoto činitele, nezbytného pro výměru relativně stejného trestu určití.

Než vlastní její pole je v oboru trestu nápravného. Pojata v tom širokém smyslu, k němuž jsme rozborem pozitivní úpravy dospěli, ještě více však jakožto smýšlení, zachycuje dostatečný výsek pachatelova nitra, aby byla podkladem pro určení způsobu zacházení, jenž skýtá naději na polepšení. Trestní zákoník nemusí doznati změn v oboru skutkových podstat, jež však budou jen podmínkami státního zájmem o pachatele, sankce budou poskytovatí dosti široký rámec, aby umožnily určení příhodného způsobu, nápravy, které je věcí soudce na podkladě dosavadního způsobu života pachatelova a do značné míry i vězeňského říditele na podkladě zkušeností o tom, jak ten či onen způsob nápravy na pachatele působí.

VII. Závěr.

Problém zavedení morálního kriteriia do rezervace trestního práva byl u nás předmětem živé diskuse, rozvířené hlavně při tvoření osnovy čl. trest. zákoníka. Ukončením prací na osnově ochabla podstatně i živost debat o našem problému. Jen ojedinělá pojednání, většinou z řad praktiků, jsou mu ještě věnována. Stanovisko je většinou odmítavé. Ti ostatní buď se smiřují se stanoviskem pozitivního práva, nebo jsou s přítomným stavem přímo spokojeni, srovnávající jej s vlastními nebo cizími náměty de lege ferenda. Tito se však většinou neodhodlají k hájení přítomného stavu, jednak obecně proto, že nespokojenost je pravou inspirátorkou, jednak, pokud jde speciálně o pohnutky jako kriterium v oboru trestního práva, je velmi těžko dokazovat názorně jejich výhody. Heslo odplaty je mnohem populárnější, protože srozumitelnější, aspoň pro ty, kteří si uvykli nad každým delinkventem lámat hůl mravní odpovědnosti a kteří úsměvem odbývají ty, již si troufali vysloviti naději v možnost polepšení pachatele.

Naopak, stinné stránky »pohnutek«, hlavně nesnadnost zjištění jich zabarvení, jsou na prvý pohled zřejmé. Tragické však jen pro toho, kdo vidí v soudci »vrchnost« proti lidu stojící, již každá možnost svévole musí býti vzata, a nikoli demo-

kratický orgán, jenž podle svého svědomí užívá moci jemu svěřené, aby pomáhal vybudovati ideál státního života, jehož podstatnou složkou musí býti snížit dle možnosti počet konfliktů se zákonem, ať v podrobnostech tak či onak je vybudován.

*

Zdůrazňujeme, že naše úvaha se snaží být v podstatných rysech jen příspěvkem k interpretaci těch norem trestního práva, jež znají »pohnutky« jako kritérium pro volbu represe. Dosti široce založený rozbor »rationis legis« je interpretační pomůckou pro výklad zákonného výrazu »pohnutka«, hlavně pokud jde o rozsah jím zachycených dějů lidského nitra. Touto svou pozitivností liší se naše pojednání od oněch vyložení kriminálně-politických, jimž problémem bylo »pro« či »proti«.

Literatura:

- Kallab, Pohnutky nízké a nečestné, Vědecká ročenka práv. zák. Mas. univ. v Brně, 1923.
 Veselá, Význam, pohnutky a smýšlení pro třídění trest. činů a trestů. Knihovna sborníku věd práv. a stát., Praha 1928.
 Dostál, Čím rozlišiti nejučelnější trestné činy, II. sjezd čs. práv. Brno 1925.
 Miřička, O formách trestné viny a jich úpravě zákonné. Praha 1902
 Thomsen, Untersuchungen über den Begriff des Verbrechenmotivs.
 Rosenberg, Das altruistische Motiv im Strafrecht. Zeitschrift für gesamt. Strafrechts wissenschaft 42.
 Liepman, Einleitung in das Strafrecht. 1900.
 van Calker, Ethische Werte im Strafrecht. Berlin 1904.
 Sauer, Die Ehre und ihre Verletzung, Berlin 1915.
 Další podrobná citace provedena ve zmíněné práci dr. Veselé.

Zprávy

Osnova zákona, kterým se doplňují dosavadní trestní ustanovení zákona o přímých daních. *Osnova tato byla předložena poslancecké sněmovně v prosinci min. roku. Věřejnost zprvu neuvědomila si její dosah, jakmile jej však plně pochopila, zvedla se bouře protestů, která snad způsobila, že osnova nebyla projednána takovým tempem, jak bylo původně v úmyslu. Dnes je tato osnova všeobecně známa pod názvem »inkvisiční předloha« a nelze upříti, že její jednotlivá ustanovení a konečně i celý její účel mají s inkvisicí, tímto středověkým zařízením, hodně společného. Jednotlivá ustanovení jsou totiž tak pružná a celá díkce je tak nejasná, že vtírá se maně myšlenka, že by bylo snad lépe říci rovnou, že finančním úřadům jest vůči poplatníkům dovoleno všechno. Konkrétně řečeno, bude-li míti někdo na někoho zlost, udá jej, že jest daňovým defraudantem, za toto udání může býti i odměněn, tím vzbudí, abychom mluvíli slovy osnovy, ve vyměřujícím úřadě důvodné podezření, které jej přiměje k tomu, aby provedl prohlídku místností*